

УДК 330.8

DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.78-23>

Байрамова О.В.

кандидат філософських наук,
доцент кафедри суспільно-наукових дисциплін
*Придунайська філія Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

Ліганенко І.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та менеджменту
*Придунайська філія Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

Боденчук П.С.

викладач кафедри економіки та менеджменту
*Придунайська філія Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

Bayramova Olena

PhD in Philosophy,
Associate Professor of the Department of Social Sciences
*The Pre-Danube branch of the Private Joint Stock Company
“Higher education institution
“The Interregional Academy of Personnel Management”*

Liganenko Iryna

PhD in Economics,
Associate Professor of the Department of Economics and Management
*The Pre-Danube branch of the Private Joint Stock Company
“Higher education institution
“The Interregional Academy of Personnel Management”*

Bodenchuk Pavlo

Lecturer at the Department of Economics and Management
*The Pre-Danube branch of the Private Joint Stock Company
“Higher education institution
“The Interregional Academy of Personnel Management”*

ФІЛОСОФСЬКИЙ ВИМІР СУЧАСНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ: УКРАЇНСЬКИЙ І ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТИ

THE PHILOSOPHICAL DIMENSION OF MODERN MANAGEMENT: UKRAINIAN AND GLOBAL CONTEXTS

Стаття присвячена філософському аналізу управління як багатовимірного соціального явища, що охоплює процеси прийняття рішень, лідерства та організації в умовах сучасного інформаційного суспільства. Досліджено еволюцію наукових шкіл управління, їх вплив на формування сучасних концепцій менеджменту, зокрема гуманістичних і соціально орієнтованих підходів. Особливу увагу приділено значенню соціокультурного контексту, ментальності та історичних традицій у формуванні управлінської свідомості, яка розглядається як центральний об'єкт дослідження. Визначено роль інформаційних технологій та глобалізаційних процесів у трансформації управлінської парадигми. Обґрунтовано потребу у подальшій інтеграції філософських ідей у практику менеджменту, спрямовану на гармонізацію соціальних відносин і розвиток суспільства.

Ключові слова: філософія управління, історія менеджменту, наукові школи менеджменту, інтеграція філософських підходів, філософський аналіз управління.

The article is dedicated to the philosophical analysis of management as a multidimensional social phenomenon encompassing decision-making, leadership, and organizational processes within the context of the modern information society. The evolution of management schools and their influence on the development of contemporary management concepts, including humanistic and socially-oriented approaches, are examined. Particular attention is paid to the socio-cultural context, national mentality, and historical traditions in shaping managerial consciousness, which is identified as the central focus of this research. The study highlights the integration of philosophical perspectives into management practices, emphasizing the harmonization of social relations and the enhancement of societal development. The article also explores the role of information technologies and globalization in transforming the managerial paradigm, focusing on their implications for management efficiency and adaptability in dynamic environments. The research underlines the necessity of rethinking traditional management approaches by incorporating philosophical principles that align with the challenges and opportunities of globalization. The analysis reveals the importance of viewing management as a synthesis of science, art, and practical knowledge, with an emphasis on understanding human nature, values, and ethical guidelines. Furthermore, it identifies key historical milestones in the evolution of management theories, analyzing their contributions to contemporary practices. The transition from classical to humanistic schools of thought, alongside the emergence of behavioral and quantitative approaches, is critically assessed. This article contributes to the theoretical foundation of management by proposing a philosophical framework for addressing modern organizational and societal challenges. It underscores the importance of managerial consciousness in developing innovative solutions and adapting to the complexity of global changes. The findings offer a basis for advancing management practices aimed at achieving sustainable results in both economic and social domains.

Keywords: philosophy of management, history of management, scientific schools of management, integration of philosophical approaches.

Постановка задачі. Філософський аналіз управління стає дедалі актуальнішим через потребу у створенні методологічних основ управлінської діяльності, особливо в умовах глобалізації та інформаційного суспільства. На тлі інтенсивної інтеграції світових ідей, методів і технологій у сфері менеджменту виникає потреба адаптувати зарубіжні концепції до українських реалій. Це вимагає врахування таких соціокультурних факторів, як ментальність, історична еволюція управлінської думки та національні традиції.

Особливу увагу привертає осмислення управління як багатовимірного процесу, що поєднує знання, досвід, мистецтво та етичні орієнтири. Однак, незважаючи на активний розвиток теорій і практик управління, роль управлінської свідомості, гуманістичних принципів та культурного контексту досі залишається недостатньо дослідженою. Таким чином, основною проблемою є формування філософії управління, яка б відповідала сучасним викликам і забезпечувала ефективність прийняття рішень, враховуючи природу людини, її цінності та поведінкові особливості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останні дослідження у сфері філософії менеджменту акцентують на важливості гуманістичного підходу, врахуванні соціокультурних факторів та адаптації глобальних концепцій до українського контексту. У монографії Ю.В. Беха та А.І. Слепцова «Філософські проблеми сучасного управління складними системами» [1] досліджено моделі управління, що враховують етичні й культурні аспекти. В.Г. Воронкова у своїх роботах [3; 4] пропонує інтеграцію соціоантропологічних принципів для формування гуманістичного менеджменту, підкреслюючи роль людського капіталу. Л.М. Карамушка у посібнику «Психологія управління» [7] аналізує взаємозв'язок між емоційним інтелектом та ефективністю рішень, що доповнює філософські ідеї гуманізму. В.Г. Кремень у підручнику «Філософія управління» [8] розглядає управління як багатовимірний процес, зосереджуючись на етиці й соціальних

трансформаціях. Колективна праця О.М. Олійника та ін. «Актуальні проблеми філософії менеджменту» [11] досліджує виклики глобалізації, цифровізації та гуманізації, пропонуючи інтеграційне бачення філософії менеджменту. Таким чином, сучасні публікації підкреслюють важливість гуманістичних та соціокультурних підходів, що актуалізує подальші дослідження у цій сфері.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження філософських засад управління в контексті сучасних соціально-економічних і культурних умов, а також аналіз адаптації зарубіжних управлінських підходів до українського соціокультурного середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Філософський аналіз управління є актуальним через потребу у формуванні методологічних основ управлінської діяльності в умовах інформаційного суспільства, а також через необхідність адаптації підходів зарубіжних дослідників у галузі менеджменту до сучасних реалій.

Процеси глобалізації, міжнародна наукова та освітня співпраця, а також взаємодія економіки із зовнішніми партнерами, попри певні обмеження, сприяють інтеграції нових ідей і підходів, розроблених за кордоном.

Водночас для ефективного застосування цих підходів важливо враховувати соціокультурний контекст, зокрема ментальність, традиції та історичну еволюцію управлінської думки, властиві Україні (таблиця 1).

Григорій Сковорода [5] в своїх творах, зокрема в трактатах «Наркіс» та «Розмова, звана алфавіт, або буквар світу», обґрунтував ідею, що управління повинно враховувати природу людини. Споріднена праця як ключовий принцип філософії Сковороди резонує з твердженням про те, що людина та її прояви в різних ситуаціях є предметом дослідження в управлінні.

І.В. Зязюн [6] справедливо зазначив, що управління як процес розвивається під впливом філософії,

Ідеї українських дослідників у сфері філософії управління

Автори	Основна ідея
Бех Ю.В., Слепцов А.І. [1]	Обґрунтовують поєднання філософії з класичною теорією управління
Богдан Гаврилишин [2]	наголошує, що управління є багатовимірним процесом, що поєднує знання, досвід та мистецтво. Він розглядає лідерство та управління як інструменти гармонізації суспільних відносин і вказує на їхній філософський підхід до розуміння людської природи.
Воронкова В.Г. [3; 4]	гуманістичний менеджмент розглядається як сучасний тип управлінської діяльності, заснований на соціоантропологічних принципах.
В'ячеслав Липинський [9]	Досліджує філософію влади та управління, пише про те, що суспільні відносини та ефективне керівництво мають базуватися на гармонійному поєднанні знань, досвіду та соціальної відповідальності.
Григорій Сковорода [5]	підкреслював важливість врахування природи людини та її покликання в управлінні, наголошуючи на принципі спорідненої праці.
Зязюн І.А. [6]	управління є соціальним явищем, яке охоплює всі аспекти взаємин між людьми, і має враховувати їхню природу, цінності та етичні орієнтири
Карамушка Л.М. [7]	аналізується природа людини як ключового суб'єкта управління, розглядаючи соціальне явище управління через призму психологічних і філософських категорій. Особлива увага приділяється взаємозв'язку між управлінськими рішеннями та природою людських взаємовідносин.
Попович М.В. [9]	розглядає соціальне управління як багаторівневий процес, який пронизує всі аспекти суспільного життя. Він акцентує увагу на тому, що філософія дає змогу розуміти сутність управлінських явищ, спираючись на аналіз природи людини та її ролі в соціальних процесах.

адже воно являє собою науку, що поєднує мистецтво, знання та досвід. Основним об'єктом дослідження в управлінні є людина, її природа та поведінка в різних обставинах. Управління виступає соціальним явищем, яке охоплює всі аспекти суспільних взаємин.

Активний розвиток управління як соціальної діяльності потребує нових наукових підходів, створення інших інструментів, спрямованих на отримання ефективного управлінського результату. Варто відзначити сучасних російських дослідників, що опікуються різними предметними царинами управління. Психологічні аспекти управління людськими ресурсами висвітлено у роботах В.Г. Кремінь [8], філософські аспекти управління компетентністю спеціалістів проаналізовано в працях Ю.В. Бех [1], В.Г.Воронкової [3; 4], Ю.М.Олійник [11] та ін..

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття теорія управління здебільшого базується на концепціях, орієнтованих на досягнення прибутку та підвищення продуктивності праці. Однак роль індивіда, а саме управлінської свідомості, у процесі прийняття ефективних рішень залишається недостатньо вивченою.

Ідея свідомості як ключового чинника управлінського процесу практично не розглядається, що обмежує можливості орієнтації на розвиток особистості та етнічної самобутності. Управління часто сприймається виключно як економічна функція, хоча його слід розглядати також як інструмент соціалізації та соціального контролю.

У сучасних дослідженнях бракує належної уваги до гуманітарного аспекту управління. Тому філософський аналіз наукових підходів до управління стає основою для формування філософії управління, де центральним об'єктом дослідження виступає управлінська свідомість індивіда.

Ю.В. Бех, А.І. Слепцов стверджують, що «кожне управління, як і будь-яке соціальне явище, несе в собі свою суть як ансамбль внутрішніх зв'язків, необхідних

стосунків між протилежними сторонами з характерною для них логікою організаційної взаємодії» [1, с. 59].

На початку ХХ століття, через зростання значущості господарських процесів у суспільстві, найбільшого розвитку досягли наукові школи управління у виробничій сфері. Ці школи, зокрема біхевіористська, гуманістична та «школа людських стосунків», не обмежували свої дослідження лише виробничими аспектами, а активно інтегрували до своїх концепцій підходи психології, соціології та інших наук.

Історичний розвиток теорії управління можна поділити на два етапи. Перший, доннауковий, охоплює період до ХІХ століття, коли формувалися кумулятивні знання про управління. Другий, науковий, розпочався у ХІХ столітті і характеризувався систематизацією та практичним застосуванням накопичених знань.

У межах наукового періоду теорія управління поділилася на два основні напрями: класичний і гуманістичний. Класичний напрям, зокрема школа наукового управління, адміністративна школа і бюрократична організація (Ф. Тейлор, А. Файоль, Е. Мейо), акцентує увагу на ролі людського чинника як ключового продуктивного елементу. Гуманістичний напрям представлений біхевіористською школою та «школою людських відносин», які зосереджуються на міжособистісних стосунках і поведінкових аспектах у колективах.

Становлення управління як науки відбувалося через п'ять основних стадій: наукова школа, адміністративна школа, школа людських відносин, поведінкова школа та кількісна школа. Сучасні глобалізаційні виклики, включаючи зростання інформаційних загроз і ризиків, спричинили появу інформаційної школи управління. Управління інформаційною безпекою нині розглядається як важливий інструмент для вирішення нагальних проблем суспільства.

У часи зародження капіталістичного виробництва почали формуватися перші спроби теоретично осмислити процеси управління. Основою положником

наукового підходу до організації праці став Фредерік Тейлор. Саме його ідеї заклали основу системи практичних дій для досягнення максимальної ефективності в роботі. На початку ХХ століття західний світ поступово перейшов від емпіричних спостережень до створення наукових основ менеджменту.

В період домінування наукової раціональності були розроблені управлінські моделі, що спиралися на наукові знання та принципи. Однією з таких стала теорія раціоналізації Тейлора. Цей підхід, побудований на законах науки та технічному прогресі, розглядав управління як логічно структурований процес, що відповідав вимогам свого часу.

Головною заслугою Тейлора було вдосконалення трудових процесів з урахуванням технічних аспектів. Завдяки експериментам він довів важливість групової взаємодії для організації праці. Тейлор зробив висновок, що ефективне управління людьми є ключовим фактором економічного розвитку та успіху.

Адміністративна теорія управління Анрі Файоля виникла в контексті класичної раціональної традиції, що розглядала управління як процес раціонального використання ресурсів підприємства для досягнення визначених цілей. Файоль і Тейлор були ключовими представниками класичної школи наукового менеджменту, яка акцентувала увагу на домінуванні технічних чинників і механістичному підході до організації праці.

На початку ХХ століття західний світ поступово перейшов від емпіричних до науково обґрунтованих підходів у менеджменті. Цей перехід був зумовлений розвитком ринкових відносин, індустріалізацією виробництва, а також формуванням концепцій бюрократичної системи управління, розроблених Максом Вебером.

У багатьох наукових джерелах поняття «управління» ототожнюється з терміном «менеджмент». Менеджмент, однак, характеризується як специфічний вид управлінської діяльності, орієнтований на задоволення потреб ринкової економіки. Він охоплює систему наукових знань про управління, методи, функції, принципи й прийоми, які застосовують менеджери для досягнення цілей в межах організацій, переважно в економічній сфері. Управління, у свою чергу, має ширше значення як соціальний процес, що охоплює всі аспекти суспільного життя.

Пітер Друкер, визнаний одним із найвпливовіших мислителів у галузі управління, зробив значний внесок у розвиток теорії менеджменту. Його підхід не лише розмежував поняття «управління» та «менеджменту», але й визначав ключові аспекти ефективного керівництва в сучасних організаціях.

Друкер підкреслював, що управління стосується всіх видів соціальних систем, включаючи сім'ю, громади, освітні установи та державу. У цьому контексті управління виступає як загальний процес організації та координації діяльності, незалежно від типу системи. Натомість менеджмент, за його словами, є більш вузьким поняттям, яке охоплює лише економічні організації, де ключовим завданням є досягнення результатів через продуктивне використання ресурсів.

Основні принципи менеджменту, які розробив і популяризував Друкер, наведені на рисунку 1. Пітер Друкер підкреслював, що менеджмент повинен бути спрямований на досягнення поставлених цілей, приділяючи увагу не лише обсягу виконаної роботи, але й її якості. Він вважав, що ключовим активом організації є її працівники, і наголошував на важливості їхньої мотивації та кваліфікації для досягнення успіху компанії.

Науковець закликав до делегування повноважень на нижчі рівні ієрархії, що сприяє більшій гнучкості та оперативності у прийнятті рішень. Друкер також акцентував увагу на необхідності постійної адаптації організації до змін зовнішнього середовища для збереження конкурентоспроможності. Особливе значення у його працях надається соціальній відповідальності бізнесу перед суспільством.

Окрім цього, Пітер Друкер розробив концепцію «менеджменту за цілями» (Management by Objectives, МВО), яка полягає в узгодженні цілей організації з індивідуальними цілями працівників. Цей підхід дозволяє ефективніше інтегрувати інтереси компанії та персоналу, сприяючи досягненню загальних результатів.

Ідеї Друкера вплинули на розвиток сучасного менеджменту, підкресливши його роль у побудові ефективних організацій, орієнтованих на довгостроковий розвиток та інновації.

У межах адміністративної та наукової школи управління людському фактору відводилася другорядна роль. Однак із розвитком виробництва, покращенням добробуту працівників та зростанням кількості висококваліфікованих спеціалістів ці теорії поступово втратили свою актуальність. На зміну їм прийшли нові підходи, зокрема «біхевіористська школа» та «школа людських відносин».

У межах адміністративної та наукової школи управління людському фактору відводилася другорядна роль. Однак із розвитком виробництва, покращенням добробуту працівників та зростанням кількості висококваліфікованих спеціалістів ці теорії поступово втратили свою актуальність. На зміну їм прийшли нові підходи, зокрема «біхевіористська школа» та «школа людських відносин».

У межах адміністративної та наукової школи управління людському фактору відводилася другорядна роль. Однак із розвитком виробництва, покращенням добробуту працівників та зростанням кількості висококваліфікованих спеціалістів ці теорії поступово втратили свою актуальність. На зміну їм прийшли нові підходи, зокрема «біхевіористська школа» та «школа людських відносин».

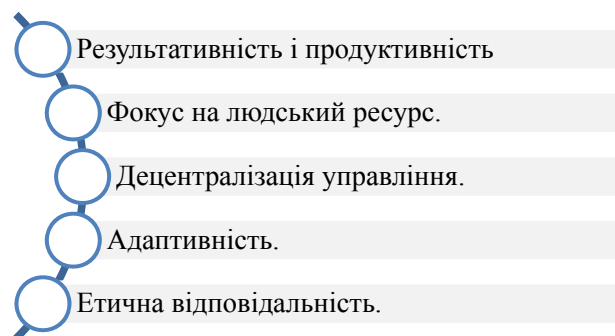

Рис. 1. Принципи менеджменту за П.Друкером

Джерело: розроблено автором на основі [12]

«Школа людських відносин» запровадила гуманістичний підхід до управління, що суттєво відрізнявся від методів, запропонованих Тейлором і Файолом. Цей новий підхід виник у відповідь на ускладнення комунікацій у виробництві, що стали наслідком впровадження технічних інновацій.

Елтон Меїо [13], один із провідних представників цього напрямку, підкреслював, що ефективність управління залежить від неформальної структури організації. Він виділяв важливість малої групи, міжособистісної взаємодії, загального контролю, самодисципліни, творчого потенціалу працівників та демократичного стилю керівництва.

Таким чином, «школа людських відносин» виникла як реакція на обмеженість класичної школи, яка не враховувала людський фактор як ключовий елемент ефективного управління та організації.

О.М. Олійник., С.В. Маркова, А.С. Чкан, О.О. Головань, К.В. Сухарева, Д.Т. Бікулов [11] підкреслювали, що у сучасному світі теоретичні знання та практичний досвід є взаємодоповнювальними. Це вказує на необхідність переходу від суто функціонального менеджменту до соціально орієнтованого підходу. До таких гуманізованих теорій управління належать ієрархія потреб А. Маслоу, теорія мотивації Ф. Герцберга, а також теорія стилів керівництва Д. Макгрегора та інші концепції.

Ці напрями формують основу психологічного підходу до управління. Відмінністю біхевіористської школи від «школи людських відносин» є її акцент на виробничих процесах, управлінській практиці, морально-психологічній поведінці працівників та стилюванні їхньої праці.

Окремо варто згадати кількісну школу менеджменту, що стала можливою завдяки розвитку таких наук, як математика, кібернетика та інших споріднених галузей. Одним із провідних представників цієї школи був Р. Акофф, який застосовував економіко-математичні моделі та інформаційні технології для аналізу та вирішення управлінських проблем. Він також сприяв розвитку теорії еволюційного менеджменту.

Загалом розвиток управлінських шкіл створив міцне підґрунтя для інтеграції філософських ідей в управління, сприяючи появі практичної філософії, відомої як філософія управління.

Широке впровадження нових підходів до управління стало можливим лише у другій половині ХХ століття, коли технологічний прогрес спонукав до максимального використання людського потенціалу у виробництві. Розглянемо ключові чинники, які сприяли формуванню філософії управління як практичної дисципліни.

Зміна статусу працівника в умовах глобалізації та інформаційних технологій у виробничій сфері зумовила перехід до нової філософії управлінського мислення. Ця філософія базується на соціокультурних стандартах праці, де пріоритет надається не функціональному, а соціально орієнтованому менеджменту.

Соціальний менеджмент сприяє підвищенню продуктивності завдяки мобілізації людських ресурсів, енергії та творчого потенціалу працівників. В умовах такого підходу соціальний аспект управління набуває дедалі більшого значення, оскільки орієнтований на досягнення результатів шляхом ефективного прийняття управлінських рішень.

Подальший розвиток управлінських технологій спрямований на гармонізацію функціонального та соціального статусу працівників, що обумовлюється впровадженням соціально орієнтованих підходів і створенням нових моделей управління.

Сучасне управління має враховувати культурні особливості, традиції та менталітет народу, а також специфіку сприйняття дійсності. Культурний вимір управлінського процесу дозволяє не лише чіткіше розуміти цілі організації, але й об'єднувати її членів для спільного вирішення завдань, що є надзвичайно важливим у контексті сучасної економіки. У цих умовах формується управлінська свідомість, яка стає основою для розвитку філософії управління.

Ключовий практичний аспект управлінської свідомості полягає у здатності менеджерів не лише адаптуватися до змін у складних і динамічних системах, але й створювати ефективні управлінські рішення. Субстратний підхід до управлінської свідомості акцентує увагу на знаннях, управлінських цінностях (ефективність прийняття рішень, орієнтація на цінність організації) та ідеях, які допомагають не лише самоорганізовуватися, але й активно змінювати навколишнє середовище.

Відповідно до філософських принципів теорії самоорганізації, управління розглядається як центральний елемент функціонування і розвитку соціальних систем, особливо у ситуаціях невизначеності та криз. У таких умовах надзвичайно важливими є планування, організація, лідерство та контроль спільної діяльності, спрямованої на досягнення визначених цілей з використанням наявних ресурсів.

Особливу роль у сучасному управлінні відіграє інформаційна функція, яка стала критично важливою в епоху глобалізації та цифрових трансформацій. Ці процеси докорінно змінили пріоритети, завдання, методи та функції управління, вимагаючи адаптації до нових викликів і можливостей.

У сучасних умовах важливу роль у глобалізаційних процесах відіграють інформаційні технології, які формують та розвивають інформаційне середовище підприємства. Це середовище сприяє підвищенню конкурентоспроможності організацій, створюючи умови для інтеграції та оптимізації всіх аспектів їхньої діяльності.

Єдине інформаційне середовище забезпечує гармонізацію всіх видів діяльності в межах організації та слугує базою для корпоративної системи управління. Воно сприяє розвитку горизонтальних інформаційних зв'язків між підрозділами, а також між суб'єктом управління, що є носієм управлінської свідомості, і об'єктом управління. Така взаємодія орієнтована на досягнення стратегічних цілей і вирішення ключових завдань.

Управління, як поняття і як теорія, є результатом інтеграції знань із різних дисциплін, що вивчають системи управління. З іншого боку, управління виступає як інструмент синтезу наукового знання, сприяючи формуванню «управлінської парадигми» – специфічного стилю мислення. Ця парадигма дозволяє застосовувати загальнонаукові концепції, методи та підходи до широкого кола управлінських завдань.

Як соціальний інститут, управління формує філософські основи, задаючи соціальний сенс, цілі, засоби та принципи управлінських практик. Ця філософія визначає призначення управління, його цінності та норми, що спрямовують організаційну діяльність.

Таким чином, процеси управління охоплюють усі аспекти соціального життя людини і розглядаються з позицій різних наук. Наука управління, як і будь-яка інша галузь знання, потребує філософського осмислення, яке додає їй цілісності й визначеності.

Висновки. У ході проведеного дослідження встановлено, що становлення філософії управління базується на кількох ключових передумовах. Серед них особливе значення мають наукові школи управління, які сформували фундамент для розуміння управління як практичної діяльності, спрямованої на досягнення результатів. Важливим також є розвиток соціального менеджменту, де центральна роль належить управлінській свідомості. Ця свідомість полягає у здатності не

тільки адаптуватися до складних соціальних систем, але й створювати ефективні моделі прийняття рішень.

Сучасний управлінський процес розвивається в умовах соціальної нестабільності, зумовленої глобальними трансформаціями. У цьому контексті філософія управління як практична дисципліна спирається на раціональний підхід до прийняття рішень, що вимагає високого рівня свідомості від менеджерів. Інформація, яка виконує функцію носія знань, є ще одним ключовим елементом, що забезпечує ефективне управління в умовах змін.

Ці чинники формують основу для подальшого розвитку управлінської практики, враховуючи виклики та можливості сучасного світу.

Список використаних джерел:

1. Бех Ю.В. Філософські проблеми сучасного управління складними системами: ідеї, принципи і моделі: монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 405 с.
2. Богдан Гаврилішин Декларація відповідальності людини. URL: <https://bhfamily.org/deklaratsiya-obovyazkiv-lyudyny/> (дата звернення: 10.01.2025).
3. Воронкова В.Г. Теоретико-праксеологічні засади формування парадигми гуманістичного менеджменту в Україні. *Гілея: науковий вісник*. 2013. № 77. С. 126–130.
4. Воронкова В.Г. Філософія розвитку сучасного суспільства: теоретико-методологічний контекст: монографія. Запоріжжя : Вид-во Запорізької державної інженерної академії, 2012. 262 с.
5. Скворода Г. Повна академічна збірка творів. Харків : Майдан, 2011. 1398 с.
6. Зязюн І.А. Філософія педагогічної дії: монографія. Черкаси : Вид-вог ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. 608с.
7. Карамушка Л.М. Психологія управління: навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 344 с.
8. Кремень В.Г. Філософія управління: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Знання України, 2007. 360 с.
9. Липинський В. Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму: писані 1919–1926 р. Wien : Buchdruckerei Carl Herrmann, 1926. 580 с.
10. Попович М.В. Червоне століття. Київ : АртЕк, 2005. 887 с.
11. Олійник О.М., Маркова С.В., Чкан А.С., Головань О.О., Сухарева К.В., Бікулов Д.Т. Актуальні проблеми філософії менеджменту : навчальний посібник для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Менеджмент» освітньо-професійних програм «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності», «Бізнес-адміністрування», «Менеджмент закладів освіти, культури та спорту». Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 95 с.
12. Drucker P.F. The Practice of Management. N.Y. : Harper & Brothers, 1954. 404 p
13. Mayo Elton. The social problems of an industrial civilization. London: Routledge & K. Paul, 1949. 148 p.

References:

1. Drahomanov National Pedagogical University (2012) Philosophical problems of modern management of complex systems: ideas, principles and models: monohrafiia [Control theory of complex systems: ideas, principles and models: monograph]. 405 p.
2. Bohdan Hawrylyshyn Declaration of Human Responsibility [Declaration of Human Responsibility]. Available at: <https://bhfamily.org/deklaratsiya-obovyazkiv-lyudyny/> (accessed January 10, 2025).
3. Voronkova V. G. (2013) Theoretical and praxeological foundations of the formation of the paradigm of humanistic management in Ukraine [Theoretical and praxeological foundations of the formation of the humanistic management paradigm in Ukraine]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gileia: scientific bulletin*. no. 77. pp. 126–130.
4. Voronkova V. G. (2012) Philosophy of development of modern society: theoretical and methodological context: monohrafiia [Modern society philosophy of development: theoretical and methodological context: monograph]. Zaporizhzhia: Zaporizhzhia State Engineering Academy, 262 p.
5. Skovoroda H. (2011) Povna akademichna zbirka tvoriv [Complete academic collection of works]. Kharkiv: Maidan, 1398 p.
6. Ziazun I. A. (2008) Filosofiia pedahohichnoi dii [Philosophy of pedagogical action]: Monograph. Cherkasy: Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy, 608 p.
7. Karamushka L. M. (2003) Psykhohihiia upravlinnia: Navch. Posib. [Psychology of management: Study guide]. Kyiv: Millennium, 344 p.
8. Kremin V. G. (2007) Filosofiia upravlinnia: Pidruch. dlia. stud. vyshch. navch. zakl [Philosophy of management: Textbook for students of higher educational institutions]. Kyiv: Knowledge of Ukraine, 360 p.
9. Lypynsky V. (1926) Lysty do brativ-khliborobiv: pro ideiu i orhanizatsiiu ukrainskoho monarkhizmu [Letters to Brothers Farmers: on the idea and organization of Ukrainian monarchism]: written in 1919–1926. Wien: Buchdruckerei Carl Herrmann, 580 p.
10. Popovych M. V. (2005) Chervone stolittia [The Red Century]. Kyiv: ArtEk, 887 p.
11. Oliynyk O. M., Markova S. V., Chkan A. S., Holovan O. O., Sukhareva K. V., Bikulov D. T. (2022) Aktualni problemy filosofii menedzhmentu : navchalnyi posibnyk dlia zdobuvachiv stupenia vyshchoi osvity mahistra spetsialnosti "Menedzhment" osvithno-profesiiynykh prohram "Menedzhment zovnishnoekonomichnoi diialnosti", "Biznes-administruvannia", "Menedzhment zakladiv osvity, kultury ta sportu" [Actual problems of management philosophy: a textbook for applicants for a master's degree in management of educational and professional programs "Management of foreign economic activity", "Business administration", "Management of educational, cultural and sports institutions"]. Zaporizhzhia: ZNU, 95 p.
12. Drucker P. F. (1954) The Practice of Management. N.Y.: Harper & Brothers. 404 p
13. Mayo Elton (1949) The social problems of an industrial civilization. London: Routledge & K. Paul. 148 p.